

The most common terms to determine the relationship of parish registers was a «father», «mother», «son», «daughter» who recorded the first degree of affinity . Record a wide range of relationships that would affect the terms of his grandfather, grandchild, niece, aunt and so on, in the parish registers have been identified. Family relationships between parents and children were determined in patriarchal categories. After recording the name of the father is present everywhere, while the mother's name could not be mentioned.

Were distributed and underscores legal status of marriage , and, therefore, the child when the child was born out of wedlock recorded name of the mother and the name and surname of the child's actual grandfather .

In analyzing the results attract attention preservation of information about previous family status. Thus, in most of them is an indication that the bride whose son or daughter whose fiancée. This information apparently was to ensure continuity of family tradition and committed to testify about the legality of the rite.

In the parish registers and finds examples of mass recording rights belonging to a particular social status. Although it should be noted that no legal act dedicated to their management, such request had been made. Apparently, this was due to the fact that belonging to a particular class was one way to identify a person. The records evidencing ownership of a person to a particular social group, finds all three parts of the metrical books. The most common were those that showed affiliation with the basic conditions of contemporary society: the Cossacks, the Commonwealth, townspeople and clergy. The number suggests that it was not an accident. It should be noted that the records which would reflect a person belonging to the nobility we have not found. At the same time, the records reflect the presence of certain groups in the middle of most states. For example, we meet records evidencing ownership entity to bunchukove and znachkovy friends.

Т.О. ПОКАТАЄВА

ПЕРШІ УКРАЇНСЬКІ ПІДПРИЄМЦІ-БЛГОДІЙНИКИ ХІХ-ХХ ст.

В умовах трансформації соціально-економічної сфери українського суспільства є актуальним звернення до політики соціального захисту населення, підтримки освіти, охорони здоров'я, культури, адже удосконалення форм соціального захисту населення є вагомим чинником стабільності суспільства. Невідкладне розв'язання цих проблем – важливе завдання владних структур, громадських організацій, церкви, а також фірм і приватних осіб.

З середини ХІХ ст. зі зміцненням позицій молоді буржуазії на півдні Російської імперії погіршилося становище значної частини населення. Тому на перший план виходило не особисте благополуччя, а служіння суспільству здійсненням благодійності. Благодійність визначається справою, насамперед приватної ініціативи й діяльності. Приватна філантропія кінця ХІХ початку ХХ ст. набуває розмаху, який перевершив усі сподівання. Благодійність стає невід'ємним атрибутом громадянського суспільства, складовою частиною суспільної діяльності [1].

Дослідження біографій та діяльності українських підприємців розпочалося у вітчизняній історичній науці лише після здобуття Україною незалежності. Серед спеціальних фундаментальних праць слід назвати дослідження Т. Лазанської «Історія підприємництва України» (за матеріалами торгово-промислової статистики ХІХ ст.) [2]. У монографії досліджується індустріальний розвиток України та пов'язаний і з ним процес формування торгово-промислової буржуазії, яка у після реформенну добу стала діяльним суб'єктом модернізації усього суспільного життя. Аналізуються форми меценатської і благодійницької діяльності окремих визначних представників українського підприємництва.

Великий інтерес представляє праця російських дослідників за загальною редакцією Бовикіна [3]. У ній висвітлено умови розвитку зовнішньої торгівлі продукцією цукрової

промисловості на півдні Російської імперії, подаються невідомі факти з життя багатьох підприємницьких родин: Ханенків, Симиренків, Яхненків, Терещенків та ін. Цікаві факти з життя родини Терещенків можна знайти і в дисертаційному дослідженні Л. Раковського, А. Ткаченка, статті А. Повниці та ін. працях [4].

Метою статті є вивчення становлення підприємницької та благодійницької діяльності українських сімей Терещенків, Харитоненків, Симиренків, Яхненків, що на рубежі XIX–XX ст. стали елітою української нації.

Яскравим прикладом успішних українських підприємців-благодійників стала родина Терещенків – вихідців із старовинного козацького роду. Першим Терещенком, відомості про якого дійшли до нас, був чернігівський козак Яків Терещенко. Засновник династії – глухівський міщанин Артемій Якович Терещенко розпочав підприємницьку справу з дрібної торгівлі. Згодом йому на допомогу прийшли сини – Микола, Федір і Семен, серед яких найбільш активним виявився найстарший. Завдяки розгалуженій торгівлі (зерно, ліс, риба, сіль тощо) й участі у постачанні російської армії під час Кримської війни брати Терещенки накопичили значний капітал. Вони вдало скористалися економічною ситуацією в країні після реформи 1861 року, почавши орендувати, а частіше скуповувати у збанкрутілих поміщиків маєтки разом з цукровими і винокурними заводами [5].

До кінця XIX ст. Терещенків знала вся Росія. Вони володіли 11 цукровими та кількома винокурними заводами, млинами, лісопильнями, соляним родовищем, 150 тис. десятин землі, мільйонами карбованців в банках, маєтками, будинками в Києві, Москві, Одесі, згодом в Петербурзі і за кордоном в Каннах [6].

Вже в 1870 році Артемій Якович «в ознаменованні особых заслуг его, оказанных дел водворения в Юго-Западном крае русского землевладения и в поощрение благотворности его... возведен со всем нисходящим потомством, по мужскому колену в потомственное дворянство» [7]. На гербі було вказано девіз: «Прагнення до суспільних справ». Ці слова повністю відповідали реальним ділам родини. Передаючи справу синам, побожний Артемій Якович поставив умову: 80% прибутку повинно потрапляти не до кишень акціонерів, а йти на благодійність і меценатство.

Суспільна і благодійна діяльність родини Терещенків відкрила чи не нову еру в історії Глухова. Місто відтепер стає значним культурним центром свого краю, бо підприємці піклувались, насамперед, закладами народної освіти й охорони здоров'я. Тут і до сьогодні згадують, як Терещенки забудовували для бідняків цілі вулиці.

У 1870 році за активної підтримки і значних особистих внесків міського голови і одночасно представника земства – Миколи Артемовича – виникли чоловіча й жіноча гімназії, а в 1874 році – Інститут вчителів із дворічним міським училищем. У 1889 році при підтримці братів Терещенків чоловічу гімназію було перетворено на повну класичну гімназію, а Микола Артемович пожертвував 53 тис. крб. на облаштування учбового закладу.

Крім того, підприємці утримували притулок для малолітніх сиріт і дітей бідняків, заснований ще Артемієм Яковичем в 1871 році, а в 1902 році Микола Артемович розширив приміщення і заклав для нього новий капітал, на відсотки від якого заклад забезпечувався всім необхідним [8].

На згадку про матір брати заснували в 1879 р. безкоштовну лікарню Св. Єфросинії і записали в статуті свого Товариства, що на її утримання буде щорічно відраховуватися два відсотки прибутку. Згодом медичний заклад було розширено, а в 1890 році почав діяти при ньому спеціальний операційний пункт. Утримувалась лікарня за рахунок коштів, які виділялись від прибутку діяльності «Товариства рафінадних і цукрових заводів братів Терещенків». За 1893 рік внесок на рахунок лікарні становив 23 тис. карбованців [9].

Зі свого боку Федір Артемович пожертвував 72 тис. карбованців на 3-х класне училище («Міське училище Федора Терещенка»). В навчальному закладі безкоштовно одержували освіту діти незаможних родин, які мешкали поблизу Глухова. Пільгами при вступі

користувалися вихованці дитячого притулку. Щорічно в училищі навчалось близько 200 учнів, утримання обходилося у 3420 крб.

Вершиною філантропічної діяльності відомої родини в Глухові стало будівництво в 1884–1893 рр. Анастасіївського храму за проектом архітектора А. Гуна. Церква була схожа на Володимирський собор у Києві, а оздоблювали її відомі художники – брати Свідомські і М. Пимоненко.

Після переїзду Терещенків до Києва в середині 70-х рр. XIX ст. розпочався новий етап їхньої благодійної діяльності.

Вагомим є внесок підприємців у розвиток освіти в Києві. Микола Артемович підтримував тісні зв'язки з І-ю чоловічою гімназією, де з 1876 до 1902 р. виконував обов'язки старости гімназійної церкви св. Миколая, а з 1881 до 1888 р. – почесного попечителя гімназії. Благодійник щорічно перераховував 500 крб. на загальні потреби, 100 крб. – на бібліотеку, оплачував утримання у вигляді стипендій на менше десяти гімназистів. У жовтні 1899 р. виділив 10 тис. крб., які увійшли до недоторканого капіталу І гімназії – з відсотків від цієї суми видавалася допомога студентам і службовцям освітнього закладу [10].

Київська 5-та чоловіча гімназія була зобов'язана своїм виникненням у 1886 р. теж Миколі Артемовичу, який перераховував 100 тис. крб. на будівництво її приміщення на Печерську. Допомогу отримували також і 4-та гімназія, при зведенні якої було виділено – 13 тис. крб.

Син, Олександр Миколайович, активно продовжував справу батька. У березні 1883 р. його було затверджено почесним попечителем 3-ї гімназії, і на цій посаді він залишався до вересня 1895 р., коли очолив опікунство 1-ї гімназії.

Під керівництвом Миколи Артемовича 30 червня 1896 р. було засновано Товариство розповсюдження комерційної освіти, якому він за 6 років пожертвував 329814 крб. 10 січня 1899 р. відбулася ще одна важлива подія – заснування першої в Російській імперії жіночої торгової школи ім. Пелагеї Георгіївни Терещенко – дружини Миколи Артемовича. Терещенки виділили на їх утримання 250 тис. крб.

У 1899 р. Микола Артемович вирішив заснувати на власні кошти зразкове міське училище на 300 учнів з двома відділеннями: чоловічим та жіночим і при ньому – педагогічний музей. Для цього підприємець виділив 100 тис. крб. на будівництво приміщення училища і 50 тис. крб. – на облаштування музею. Завершив розпочату справу вже Олександр Миколайович.

М. Терещенко систематично асигнує кошти на археологічні розкопки пам'яток епохи бронзи, раннього заліза. Олександр Миколайович, а також Варвара Миколаївна фінансували розкопки відомих зарубинецького і Черняхівського могильників, здійснені в 1899 р.

Члени родини взяли активну участь у заснуванні Політехнічного інституту. На розвиток вищого технічного закладу Микола Артемович перерахував 150 тис. крб., а син Олександр спочатку входив до складу Комітету з його створенням, а згодом – як почесний член Товариства допомоги нужденним студентам КПІ [11].

На кошти Івана Миколайовича – великого колекціонера і мецената мистецтва з 1876 року діяла рисувальна школа М.І. Мурашка. Протягом чверті століття меценат піклувався закладом і витратив майже 150 тис. крб. Велику роль відіграла художня школа Мурашка в підготовці цілої плеяди відомих українських художників: Дядченка, Пимоненка, Світлицького, Жука, Замирала та ін.

Особливої допомоги потребували медичні заклади Києва. Тому у грудні 1890 року Микола Артемович запропонував за власні кошти побудувати для найнужденніших лікарню на 50 місць. Для цього проекту він виділив 100 тис. крб., з яких 75 тис. – на будівни-

цтво приміщень, а 25 тис. – на утримання лікарні. Новий лікувальний заклад отримав назву «Безкоштовна лікарня цесаревича Миколи для чорноробів» і був освячений 30 січня 1894 року. У наступні роки подружжя Терещенків пожертвувало на розширення лікарні ще близько 100 тис. крб., завдяки чому були побудовані окремі корпуси для інфекційних, тифозних і хронічних хворих та 200 тис. на її утримання [12].

У 1886 році в Києві почав працювати безкоштовний нічліжний притулок М.А. Терещенка, будівництво якого коштувало 55 тис. крб. Притулок утримувався на відсотки з капіталу, що його заповів засновник, а це становило 61200 крб. Крім названого, Микола Артемович перерахував Маріїнській лікарні Товариства Червоного Хреста близько 100 тис. крб.; на дитячий притулок Товариства денних притулків для дітей робітничого класу – 25 тис. крб.; на колонію малолітніх злочинців – 12 тис. крб., а на будинок працелюбства – 6 тис. крб. [13].

Менший брат, Федір Артемович, у 1882 році відкрив безкоштовний нічліжний притулок для бідного люду міста, а також тим, хто прибував до Києва з різних країв на заробітки (500 металевих ліжок). Таким чином, із загальної кількості 1280 місць у 12 нічліжках Києва того часу 1000 забезпечувалась безкоштовними притулками братів Терещенків.

Не мало зробили Терещенки і для Київських храмів. Володимирський собор, Покровська та Георгіївська церкви, собор Св. Миколая в Покровському монастирі, церква Олександра Невського – всі вони або з'явилися за участі Миколи Артемовича або отримали від нього матеріальну підтримку [14].

Таким чином, Терещенки були відомими колекціонерами, знавцями мистецтва і меценатами. Саме завдяки Миколі і Федору Артемовичам та їхнім дітям – Івану, Олександрові, Ользі, Варварі з чоловіком Богданом Ханенком – Київ сьогодні має зібрання 4 державних музеїв: Т.Г. Шевченка, Національного художнього, Російського мистецтва, Західного та східного мистецтва.

Належати до роду Терещенко означало не тільки бути багатою людиною. Терещенків відрізняла велика працездатність. Всіх їх об'єднував неписаний родової честі кодекс, якого вони дотримувалися і в підприємстві, і в благодійності, і в своїй пристрасності до мистецтва. Саме тому вони залишили після себе так багато пам'ятників, що їх не здатна була зруйнувати жодна революція.

Харитоненки – рід українських цукрозаводчиків зі Слобожанщини, землевласників, купців, промисловців, благодійників, меценатів середини XIX – початку XX століть. За кілька десятиліть родина Харитоненків зробила значний внесок у розвиток системи охорони здоров'я, освіти, образотворчого й музичного мистецтва. Походили із селян-чумаків та військових обивателів Харківської губернії. Їм належали цукрові заводи й сільськогосподарські економії на Сумщині. Їхні успіхи в упровадженні передових методів ведення господарства відзначені золотими медалями на виставках у Філадельфії, Парижі, Антверпені, Санкт-Петербурзі.

Розквіт роду припав на покоління Івана Герасимовича Харитоненка. Майбутній «цукровий король» Іван Харитоненко народився 1821 року у слободі Нижня Сироватка Сумського повіту Харківської губернії в родині селян. Завдяки наполегливості, працьовитості, підприємливості за два десятиліття він став одним з найбагатших людей Росії, зосередивши в своїх руках рухомого і не рухомого майна на 40 млрд. крб. У період розквіту виробничо-комерційна компанія «І.Г. Харитоненко із сином» налічувала 10 цукрових заводів, рафінадний завод, володіла 70 тис. десятин прекрасних чорноземів.

В основі успіхів Харитоненків було постійне ведення виробництва на основі використання найсучасніших технологій: застосували першими в Європі водотрубні парові котли, підвісні канатні дороги, безперервно діючі дефекатори і сатуратори.

Друга складова успіху – розумне поєднання максимально можливої ощадливості з чесністю управителів і директорів заводів, що ґрунтувалася на їхніх високих зарплатах. Задоволені своїм матеріальним становищем і більшість найманих робітників, що працювали на численних цукроварнях та полях Харитоненків.

Численні архівні джерела, спогади учасників свідчать, що батько і син Харитоненки витрачали мільйони карбованців із своїх прибутків для заснування і будівництва шкіл, гуртожитків, лікарень, благодійних установ, для упорядкування міст та інших населених пунктів, на матеріальну підтримку церкви, художників, архітекторів, музикантів [15].

У м. Сумах на кошти підприємців було побудовано: реальне училище, кадетський корпус (500 тис. крб.), дитячий притулок (вартістю 90 тис. крб. і 150 тис. крб. на його утримання), Троїцький собор, дитячу лікарню Св. Зінаїди на 20 ліжок, оснащену необхідним медичним обладнанням (30 тис. крб.), школу для дівчаток із багатодітних сімей і сиріт, засновано стипендію для учнів реального училища, прокладено бруківку в центральній частині міста та споруджено перший бетонний міст через річку Сумку. Окрім того, було виділено 100 тис. крб. на будівництво студентського гуртожитку Харківського університету, 170 тис. крб. – на будівництво церкви у с. Нижня Сироватка.

У своєму заповіті І. Харитоненко передав усім церквам і монастирям м. Сум по тисячі карбованців і виділив для будівництва богадільні в с. Н. Сироватка 20 тис. крб.

Син Івана Герасимовича – Павло Іванович, підтримуючи розвиток художнього мистецтва зібрав унікальну колекцію творів російських і західних художників, яка зберігалася в Москві, у Пархомівському і Наталівському маєтках (майже 600 картин). За подвижницьку діяльність промисловець і меценат, виходець із простої селянської родини П.І. Харитоненко був удостоєний дворянського титулу, герба, увінчаного словами «Працею возвеличуюсь» [16].

Отже, в першу чергу це був рід насамперед ділових людей, підприємців, а потім уже колекціонерів, меценатів, добродійців.

Родина Яхненків походила із селян-кріпаків м. Сміли (нині Черкаської обл.). Михайло Яхненко – чинбар і чоботар, зайнявшись торгівлею, викупив із неволі всю свою родину. Синів – Степана, Терентія й Кіндрата – він одружив з дочками Федора Симиренка – нащадка давнього козацького роду, який після ліквідації Запорозької Січі потрапив у неволю.

У 1820-х і 1830-х роках сини Михайла разом з Федором Симиренком, чоловіком їхньої сестри Анастасії, будують та орендують млини у Смілі та Умані, а на початку 1840-х років створили фірму «Брати Яхненки і Симиренко», керівником якої став Кіндрат Михайлович Яхненко. Фірма збудувала 1843 року у селі Ташлику першу в Україні парову цукроварню. У 1842 Яхненки стають торговцями першої гільдії по місту Одесі, а у 1856 вся родина була удостоєна «за капіталом» звання почесних громадян. Одночасно була заснована невеличка ремонтна майстерня, яка згодом переросла в потужний машинобудівний завод, що виробляв техніку для цукроварень краю.

Фірма «Брати Яхненки і Симиренко» швидко розбудувалася, нараховуючи 1861 року близько 4 мільйонів карбованців прибутку з рафінадного заводу у Городищі (Київська губернія), що переважав усі аналогічні підприємства в Російській імперії, цукроварнями у селах Руська Поляна та Ташлику, млинами, двома пароплавами та будинками у Києві, Харкові, Одесі, Ростові тощо. У 1848 році поблизу села Млієва (Черкащина) вони побудували семиповерхову цукроварню.

За час керівництва Одесою Семеном Яхненком були впорядковані міські фінанси, підготовлено нове міське Положення, яке з 1870 року стало обов'язковим для всіх міст Російської імперії. Завдяки новим Положенням за 10 років в Одесі було зроблено багато: замість канав з'явилися дренажні водостоки, замість пилу і бруду на вулицях пролягли мостові, якісною питною водою місто почав забезпечувати водогін з Дністра, з'явилося газове освітлення.

Існуюча в Одесі шестиголоса Дума до справ підходила бюрократично, діяла за вказівкою градоначальника. Що в підсумку показало нездатність зробити щось важливе для міста. Тому перший виступ в оновленій Думі Семена Яхненка був на тему необхідності участі в міських справах усіх верств населення, при всебічному висвітленні діяльності Думи в пресі. Одеса почала стрімко перебудовуватися, розширюватись.

Семен Яхненко піклувався і розвитком освіти. Для цього він взяв на себе турботу обійти всіх купців, домовласників і капіталістів, заохочуючи їх робити внески у фонд народної освіти (було зібрано 150 тис. рублів).

Яхненки був зразком господарського ставлення до справи. Перший в місті паровий борошномельний млин, створений трудами геніїв Яхненків, прослужив місту довгий час. Семен Яхненко не любив іноземних підприємців, вважав за потрібне виховувати власні кадри, розвивати вітчизняне виробництво і сферу послуг. Одного разу, щоб переконати діячів міста у збитковості залучення іноземної фірми, він за власні гроші побудував бетонний водостік на Думській площі – таким чином економія коштів склала 27 %. Для благоустрою міста Одеса він працював абсолютно безкорисливо на посаді мера і навіть відмовився на користь службовців від своєї платні.

В тому числі Яхненки були зразком господарського ставлення до справи виконуючі її безкорисливо. З ініціативи Яхненки був створений при міській управі друкований орган «Записки одеського міського громадського управління», де друкувалася бізнесова інформація.

Родині Симиренків була притаманна та прекрасна риса, що вміли вони кожній чесній людині сподобатись. Це рід промисловців-цукроварників, конструкторів і власників машинобудівних заводів, піонерів пароплавства на Дніпрі, вчених і практиків садівництва, меценатів української культури. Родинне гніздо славетної родини Симиренків – село Мліїв Городищенського району Черкаської області. Симиренки походять із козацького роду Семиренкових, тобто «Семируких» (від старовинного слова «ренка» – рука). В історії України немає аналога цієї родині. Робота розумних та кмітливих людей, практичних і здібних до комерції, давала добрі результати. Сім'я була дуже релігійною. Бралися за всяку чесну справу, яка могла дати прибуток.

У голодний 1830 рік їх торговий дім став займатися справами благодійності й упродовж кількох місяців годував близько 10000 бідних селян. Усі голодні приходили на Яхнову греблю, де їм видавали борошно з млинів.

Благодійництвом родина займалась і у монастирських справах. Так, 1840 року в Виноградсько-Ірдинському монастирі було зведено теплу дерев'яну церкву Святої Трійці за рахунок пожертвувань, левову частку складала кошти, виділені купцем першої гільдії Кіндратом Михайловичем Яхненком. Побудувавши цукровий завод у Млієві, зразковий за внутрішнім і зовнішнім устроєм, його власники самі благочестиві, потурбувались і про устрій храму Божого. 1858 р. ними завершено будівництво дерев'яної церкви при заводі в ім'я Архидиякона Стефана [17].

Син Федора Симиренка, Платон Федорович за своє 43-річне життя побудував потужну промислову імперію, у якій повністю або частково оплачував лікарняні своїм робітникам. Яхненки-Симиренки здійснили революцію в технології цукроварства в Росії, запровадивши парові двигуни, а також соціальну революцію, створивши на тлі довоколишньої кріпаччини надзвичайно сприятливі умови праці та побуту для робітників фірми.

Талановитий конструктор, Платон Федорович Симиренко, побудував у Млієві перший в Україні машинобудівний завод та перший такого рівня завод у Росії й розпочав виробництво вітчизняного устаткування для цукрових заводів та сільськогосподарських машин удосконаленої конструкції. Наявність місцевого джерела, високоякісної техніки унезалежила споживача від імпорту і дала потужний поштовх розвитку вітчизняної промисловості та сільського господарства.

Платон Федорович побудував на Мліївському машинобудівному заводі перші металеві пароплави і започаткував модерне пароплавство на Дніпрі. «Перший пароплав «Укра-

їнець» у 40 кінських сил вийшов з Городищенського заводу і був спущений на Дніпро 1853 р. 1861 р. із цього заводу був спущений на воду другий пароплав у 100 к. с. Цей другий пароплав назвали «Святослав». Платон Федорович збирався побудувати власний флот для фірми (врахуйте, що першу залізницю в Центральній та Східній Україні, лінію з Одеси до Балти було побудовано лише 1865 р.), але не встиг. Крім двох пароплавів, у фірми були також баржі та баркаси.

Платон Смиренко заклав у Млієві унікальний дендропарк, згодом славетні сади, оранжереї й розсадник, вивів загальновідомий сорт яблук (ренет П.Ф. Смиренка)). Сприяв виходу в світ Шевченкового «Кобзаря» й вивів у люди тисячі селянських дітей зі шкіл, заснованих та утримуваних родиною (фірмою) при млієвських підприємствах.

Парафіяльне училище, відкрите Смиренками, яке діяло з 1857 р., відвідав одного разу Т.Г. Шевченко. У спогадах про відвідини Т. Шевченком Млієва Михайло Чалий пише, що в училищі було 150 учнів і 7 учителів та що викладання велося за програмою технічних училищ. П. Клебановський твердить, що школа була п'ятикласною [18].

Платон Федорович спряв видання «Букваря», що його Тарас Шевченко підготував для заводських шкіл. Смиренко безкоштовно поширював «Кобзар» серед селян, робітників та службовців цукрозаводів Київщини, планував разом із Шевченком видати для сільських шкіл підручники з різних дисциплін, зокрема з історії України, і тільки смерть обох цих людей зашкодила реалізації цього важливого задуму.

У Млієві на «Платновому хуторі» жили й творили чи бували Павло Чубинський, Кість Михальчук, Олексій і Федір Кістяківські, Гулак-Артемівський, Дмитро Григорович Барський, провідні громадівці, народники, організатори та керівники Чигиринського повстання та багато інших славних синів та дочок краю.

Завдяки торговому дому «Брати Яхненки і Смиренки» десятки студентів, уродженців Південно-Західного краю, без різниці у віросповіданні, що опинилися у матеріальній скруті, під час навчання отримали стипендію на історико-філологічному факультеті університету св. Володимира.

В 1877 р. адміністрація Городищенського заводу надала приміщення під лікарню на 50 ліжок для поранених нижчих чинів. Крім того, адміністрація забезпечувала опалення приміщень, ресорні екіпажі для перевезення поранених із Черкас і виділила 2 відсотки зі свого капіталу на потреби поранених на весь час війни.

Не випадково кілька істориків, характеризуючи підприємство Яхненків-Смиренків, послуговувалися терміном «народний капіталізм». Це було щось інше, ніж решта тодішніх підприємств, де робітництво не мало ніяких соціальних і культурних умов для нормального існування. Одружені робітники механічного заводу, літнього заводу, тощо мали окремі квартири, а неодружених поселяли в казармах. Святкові дні й нічна робота оплачувались удвічі дорожче, а у святкові дні був скорочений робочий час [19].

Одним із найбільших меценатів України був і Василь Федорович Смиренко, брат Платона Федоровича, серед українського громадянства відомий як «Великий Хорс». Василь Смиренко, за словами Євгена Чикаленка, був «найвидатніший, найширший українець з-поміж так званих «буржуїв», який захоплювався українською справою не тільки до глибини своєї душі, а й до глибини своєї кишені.

Серед українських капіталістів Василь Федорович був чи не єдиним мільйонером, що фрондував з урядом. Василь Федорович перш за все спонсорував культурні акції. Але врахуймо часи. Це був період Валуївського циркуляру 1863 року про заборону українства, тому подібні діячі українофільського руху жорстоко переслідувалися, але тим не менш це не лякало В.Ф. Смиренка, який виказував гідну подиву витримку, силу волі відданість справі національної просвіти».

Протягом багатьох років В.Ф. Смиренко надавав матеріальну допомогу українському гуртку в Київській семінарії, що допомогло студентам утримувати конспіративну квартиру, бібліотеку, поширювати українські книжки серед селянства та організовувати з'їзди колишніх студентів. Василь Федорович допомагав також клубу «Родина».

В.Ф. Симиренко брав участь в етнографічних експедиціях Павла Чубинського 1869-1870 років, а також у розбудові земського самоуправління як легального каналу демократизації суспільства й судової реформи. Коли хворому Чубинському нічим було оплатити страховку і його майно мало піти з молотка, на виручку знову прийшов «Великий Хорс» і субсидював йому 3000 руб.

«Василь Федорович Симиренко був справжнім українцем. Він досконало володів українською мовою і говорив дуже чисто, з нижнім акцентом, притаманним Київщині, зі своїми службовцями розмовляв тільки по-українськи. У Сидорівці, де був маєток Василя Федоровича і Софії Іванівни, він не схотів влаштувати офіційну школу, бо українська мова була заборонена, а російської для села він не визнавав. З нами теж говорив по-українськи, почав наше навчання з української мови і подарував нам бібліотеку» – згадують Оксана Макарівна Друзь-Крятченко, донька Анастасії (Настя) Олексіївни Хропаль, і М. Сауляк-Савицький [20].

Впродовж 40 років В.Ф. Симиренко регулярно передавав десяту частку своїх прибутків на українські культурні цілі: покривав дефіцити журналів «Київська старовина», згодом «ЛНВ», «Україна», «Рада», «Громадська думка», «Україніше Рундшау», видавництва «Вік» та ін., підтримував фінансово українських учених і письменників (зокрема М. Драгоманова та М. Коцюбинського), 1912 р. пожертвував, за посередництва М. Грушевського, 100000 руб. для НТШ (Наукового товариства Шевченка) на купівлю нового будинку. Також він передав одеській «Громаді» близько 5000 руб., тими грошми Громада м. Одеси допомагала М. Семибратовичу у виданні журналу «Рутеніше Ревю».

Про наступного представника родини Симиренків – Льва Платоновича професор Володимир Кубійович пише: «...видатний помолог... закінчив природничий факультет Новоросійського університету. 1879 – 1987 за участь у русі народників перебував на засланні у Східному Сибіру, де працював садівником. Виплекав розсадник, який став найкращим у Російській імперії, однією з найбагатших в Європі помологічних колекцій; попри інші овочеві та ягідні рослини, розсадник включав: 900 сортів яблунь, 189 – груш, 84 – слив, 350 – вишень і черешень, 36 – абрикосів, 165 – агрусу, 54 – горіха. Симиренко всебічно вивчав зібрані ним сорти, поліпшував селекційним способом якість місцевих, акліматизував чужі й вивів нові, вказував, для яких районів рекомендовані сорти є перспективними. При своєму розсаднику організував школу садівників і виховав низку вискокваліфікованих фахівців, у тому числі свого сина Володимира Симиренка.

Лев Платонович Симиренко 1894 р. був членом-кореспондентом Бельгійського товариства садівництва, с 1895 р. – членом Французького Національного помологічного товариства. Був він також обраний почесним членом Київського відділу Російського помологічного товариства членом-кореспондентом Товариства Монрольських культураторів персиків (Франція), членом Німецького помологічного товариства, Берлінського товариства садівництва, почесним членом Мелітопольського відділу Російського товариства садівництва.

Крім розсадника на Платоновому хуторі, вчений створив ще один розсадник біля Городищенського шосе. В 1913 року Л.П. Симиренко власним коштом організував садівництво, куди приймалися молоді люди у віці 13 – 14 років. Навчання в школі проводилось «чисто практичним шляхом». Учні, які пробули в школі 5 років, отримували посвідчення. За сімейною традицією, Лев Платонович займався меценатською діяльністю. З метою популяризації садівничих знань і поширення плодівих культур він безкоштовно роздавав саджанці селянам навколишніх сіл.

Документи, нещодавно віднайдені в київських архівах, свідчать про широко масштабні плани вченого щодо створення зони промислового плодівництва навколо Києва. 1905 р. він безкоштовно передав селянам кількох приміських сіл десятки тисяч саджанців плодівих культур, ретельно підібравши найкращі сорти.

Таким чином можна впевнено сказати, що Смиренки зробили дуже багато для економічного і культурного процвітання Черкащини і всього Південного краю колишньої Російської імперії.

Отже українські підприємці: Терещенки, Харитоненки, Яхненки, Смиренки уособлювали дуже цінні якості, які не так уже й часто зустрічаються в нашому народі: не просто схильність до підприємництва, а вміння спрогнозувати майбутнє. Також вражає їхня не типовість. Інші вихідці з низів, розбагатівши, рішуче розривали зв'язки з простим народом, а ці люди зберегли виняткову моральну позицію, займаючись благодійництвом і меценатством, тому вони стали елітою української нації. Рушійною силою діяльності представників цих родів було бажання бачити свою країну цивілізованою, високорозвиненою, конкурентоздатною на світовому ринку, тому що вони служили Україні вірою і правдою.

Так історично склалось, що Україна довгий час не мала державності, яка б стала на захист української культури, мистецтва, освіти, науки і мови. Тому українські підприємці-благодійники Терещенки, Харитоненки, Смиренки, Яхненки зробили вагомий внесок у збереження та розбудову української нації.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Дмитрієнко М., Ясь О. Благодійність як атрибут громадського суспільства: історія і сучасність / М. Дмитрієнко, О. Ясь // Розбудова держави. – 1994. – № 6. – С. 41.
2. Лазанська Т. Історія підприємства в Україні. За матеріалами торгово-промислової статистики XIX ст. / Т. Лазанська. – К. : Інститут історії України, 1999. – 255 с.
3. Иностранное предпринимательство и заграничные инвестиции в России : Очерки / Рук. проекта В.И. Бовыкин. – М. : Росспэн, 1997. – 321 с.
4. Раковський Л.Е. Терещенки – представники нової української буржуазії, меценати і винахідники / Л.Е. Раковський // Проблеми історичного і географічного краєзнавства Чернігівщини. – Вип. 2. – Чернігів, 1993; Ткаченко А. Підприємницька та благодійна діяльність родини Терещенків : дисертація канд. іст. наук. 07.00.01. / А. Ткаченко. – Історія України. – К. : КНУ, 1999; Повница А. Господа Терещенки / А. Повница // Бизнес, 16 февраля. – 2004. – С. 35-37.
5. Інститут рукописів ЦНБ АНУ. – ф.Х. – № 5743. – Арк. 1-4.
6. Донік О. Суспільно-громадська діяльність родини Терещенків / О. Донік // Нова політика. – 1999. – № 3. – с. 62.
7. Милоградович Г. Родословная книга Черниговского дворянства / Г.А. Милоградович. – Т.1. – Ч.1, СПб., 1901. – С. 92.
8. Інститут рукописів, ЦНБ АНУ, – Арт. 6-7.
9. Донік О. Суспільно-громадська діяльність родини Терещенків / О. Донік // Нова політика. – 1999. – № 3. – с. 63.
10. Столетие Киевской первой гимназии (1809–1911). – К., 1911. – С. 189.
11. Пятнадцатилетний юбилей Киевского института // Вестник сахарной промышленности. – 1913. – № 40. – С. 438.
12. Донік О. Суспільно-громадська діяльність родини Терещенків / О. Донік // Нова політика. – 1999. – № 3. – с. 64.
13. Главные пожертвования Н.А. Терещенка // Киевлянин. – 1899. – № 284. – С. 2.
14. Донік О. Суспільно-громадська діяльність родини Терещенків / О. Донік // Нова політика. – 1999. – № 3. – с. 65.
15. Деревянко І. Харитоненки: підприємці і меценати / І. Деревянко // Історія в сучасній школі. – 2013. – № 3. – С. 40.

16. Дерев'яно І. Харитоненки: підприємці і меценати / І. Дерев'яно // Історія в сучасній школі. – 2013. – № 3. – С. 41.
17. Курінна Т. Благодійницька діяльність родини Симиренків у ХІХ – на початку ХХ ст. / Т. Куріна // Історія України. – 2002. – № 11. – С. 4.
18. Курінна Т. Благодійницька діяльність родини Симиренків у ХІХ – на початку ХХ ст. / Т. Куріна // Історія України. – 2002. – № 11. – С. 5.
19. Пришутів Е. З кріпаків – у власники заводів. Видатні українці. Цукровари Симиренки дбали про робітників і допомагали письменникам / Е. Пришутів // Урядовий кур'єр. – 2014. – 14 січня (№ 6).
20. Курінна Т. Благодійницька діяльність родини Симиренків у ХІХ – на початку ХХ ст. / Т. Куріна // Історія України. – 2002. – № 11. – С. 6.
21. Пилипенко О. Видатні українські підприємці ХІХ – початку ХХ ст. / О. Пилипенко // Київська старовина. – 2009. – № 3. – С. 50-62.

SUMMARY

The article deals with the emergence in the second half of the nineteenth century.. landowners new wave of who, through great performance turned themselves into successful Ukrainian entrepreneurs - the families Tereschenkos, Kharytonenkos, Symyrenko, Yahnenko.

Also the process of becoming entrepreneurs dynasties that became a model of philanthropy and charity in the late nineteenth and twentieth centuries.. is elucidated in Ukraine. Focused attention on the fact that Ukrainian businessmen philanthropists their earned capital considered part of the national heritage, because at the forefront of families turned out not personal welfare, and public service.

Analysis of the components of the success of families, including the use of advanced technologies in establishing production; judicious combination of thriftiness maximum possible; ability to predict the future, and how they are not typical - the ability to get closer to the people through the creation of new enterprises on characteristics historians such as "people's capitalism". Other people from poor, richer, absolutely tore ligaments of the common people, and these people have maintained an exceptional moral position, doing charity and philanthropy.

Social and charitable family Tereschenkos activities included various forms of patronage. Tereschenkos tntrepreneurs cared of urban development. For example, Glukhiv city became the cultural center of its region, and Kyiv city they turned into an educational center. With the assistance of Artemiy Tereshchenko children - Mykola, Fedor and Semen, there appeared male and female high school, technical institute, drawing school, the M.I. Mukashko art school Family members retained these institutions not only material, but also paid scholarship for pupils. Enterprneurs family business opened hospitals, rooming shelters, churches and museums.

Ukrainian Sugar Family - Kharytonenky also cared about the development of education, health, visual and musical arts. In Sumy their money was spent for building a technical school, military school, Holy Trinity Church, Children's Hospital collected, a unique collection of Russian and foreign artists works.

Yahnenko family were modeled economic attitude. Thanks to them in Odessa instead of drainage ditches appeared drains, instead of dirt and dust on the streets laid bridge, there appeared gas lighting and providsng the city with drinking water. Family cared also about the education development and the service sector.

In the history of Ukraine has no analogues Symyrenko family. Workd smart and resourceful people whoare capable of commerce, gave good results. Platon Fedorovych built a strong industrial empire, the first in Ukraine Machine-Building Plant, the first metal ships, laid

in Mliyevi a unique arboretum, gardens, greenhouses and nurseries. Symyrenko family opened a parish school, contributed to the publication of the Shevchenko's "Kobzar" and the Primer, opened hospital at Gorodyschenske plant, gave an apartment to married workers were given an apartment. Lev Platonovych - outstanding pomologist - opened the nursery in which he organized a school for gardeners and following the family patronage tradition distributed free seedlings to farmers from nearby villages.

The driving force behind the activities of representatives of these families had a desire to see their country civilized, highly developed, competitive in the global market as an example of material support for Ukrainian businessmen of Ukrainian culture, education, public health reach into the public consciousness understanding of the practical value of charity care as a benefactor for so and society.